

До основних проблем домінантних субкультур: філософський аспект

У статті досліджено питання субкультур у культурфілософському аспекті. Зокрема, порушено питання вивчення домінантних субкультур, а в їх складі – проблем парадигми філософії культури і загальної теорії та історії субкультур у постмодерному дискурсі.

Ключові слова: філософія, естетика, філософія культури, домінантна субкультура, культура, маргінальні практики, субкультура.

Постановка наукової проблеми та її значення. Урізноманітнення й ускладнення структури суспільства сприяє виникненню нових соціокультурних процесів та явищ, трансформації старих форм, філософському переосмисленню й набуттю нових значень усталеними поняттями. Свідченням цього є і нові підходи до розуміння та інтерпретації субкультур як доволі важливого патерну у філософії.

Мета статті – дослідження основних проблем домінантних субкультур як особливого феномену з позицій теоретичного дискурсу філософії.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Домінантні субкультури досліджувало чимало вчених (П. Артёмов, Г. Белоусова, С. Борисов, С. Бородіна, Н. Боженкова, В. Волков, В. Громов, Л. Духова, С. Левікова, Л. Мосієнко, В. Пирожков, О. Ростокінський, І. Саннікова, А. Соловійова, А. Флієр, К. Хоруженко, Ю. Черкасова, В. Чернишенко, П. Черносітов, Л. Шабанов, О. Шевелєв, В. Шемякіна, Л. Шабанов та ін.), проте мало хто розумів їх як частину маргінальних практик. Вивчення наукової літератури [1; 4; 5] та інших джерел (анкети, інтерв'ю тощо [2; 3]) дає змогу констатувати, що чимало субкультур – це складова частина маргінальних практик, а тому й серед маргіналів є реципієнти різноманітних субкультур (носії, прихильники тощо).

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Виокремлення субкультурології як напряму і галузі дослідження субкультур (на рівні гуманітаристики ширше – загальної теорії та історії субкультур) ґрунтується на домінантних субкультурах (субкультурний мейнстрим та майже другий загальнокультурний мейнстрим), які є пріоритетом у вивченні культурного простору. Зазначимо основні культурфілософські проблеми, пов'язані з осмисленням домінантних субкультур.

1. У процесі дослідження субкультурного поля України важливим є виокремлення, теоретичне узагальнення й системогенез домінантних субкультур, які найбільш цікаві, поширені, значимі, актуальні (тощо) на фоні інших (концепція домінантних субкультур як фундамент субкультурології і міждисциплінарного комплексу – загальної теорії та історії субкультур). Домінантні субкультури як своєрідний «підкультурний мейнстрим» можуть суттєво впливати на осьову, базову культуру.

2. Різні аспекти з теорії та історії субкультур розглядали філософи, культурологи, юристи, історики, філологи, психологи, соціологи, педагоги, мистецтвознавці, політологи, кримінологи, антропологи та інші фахівці. Доречно відрізнити набір субкультурних теорій та теорій субкультур різних авторів (А. Коен, А. Роуз та ін.) від загальної теорії субкультур, яка могла б поєднати різні концепції, теорії, підходи, моделі, методи та пропозиції, пов'язані із субкультурами. Навіть у дисертаціях з економіки, медичних і технічних наук (С. Бочаров, П. Забелін, І. Обросов, І. Саннікова, Т. Подуфалова тощо) набував популярності не лише термін «субкультура». Це світова тенденція (через плюралізм, різноманіття тощо), що дає змогу погодитися з висновком Т. Парсонса: немає внутрішньо єдиної, одноманітної, цілісної людської культури, тому і постає питання її диференціації. Об'єднання субкультур в одну систему (у т.ч. анти- і контркультур) дає можливість установити антиномію культура-субкультура (ширше – й маргінальні практики).

3. Якщо є підкультура, то може бути і надкультура (життя героїв, видатних осіб та інших особливих людей, які є взірцем, «еталоном», прикладом і зразком для наслідування). Якщо є контркультура, то можна говорити про константкультуру (основу, своєрідне ядро, серцевину) як засадничу базу, традиційний фундамент, культурну основу, базу і ядро, підґрунття певної культури.

4. Основні особливості доміантних субкультур – це поширеність, активність, «провідність», лімінальність, плюральність, відносна традиційність, впливовість, знаковість, актуальність, затребуваність, на них є значний попит (численні реципієнти) і пропозиція (впливові донори) тощо. Важлива й концепція агресивної еволюції субкультур (в основі їх контркультуризації як контрмейнстриму). Парадигма доміантних субкультур удосконалює концептуальні засади теорій та історій субкультур і концепції субкультурології, маргіналогії, маргіналістики, маргінальної теорії, історії та практики.

Маргінальність як антимейнстрим і як відносна та абсолютна константа має низку дискусійних позицій. Зокрема який відсоток (наприклад, 10–15 % населення і близько 5–8 % з творчих особистостей), їх переконаність (внутрішня впевненість у своїй правоті, «якість маргінальності») та ступінь їх маргіналізованості (специфічної «зараженості», її рівні) здатні разом призводити до «революційної ситуації» і подальших кардинальних змін у культурі і не лише в ній; коли, чому і як накопичена маргінальна енергія (внаслідок активності її суб- і контркультурних прихильників) здатна вибухати (революція) або неспішно трансформувати (еволюція) середовище, перетворюючи ментальну парадигму і її естетику. Адепти нового із маргіналів та ізгоїв іноді стають героями й лідерами. Конформізм швидко чи повільно (залежить від різних чинників, зокрема від проявів маргінальних практик) «перевтілюється» в «бродінні й хаосі» в нонконформізм.

5. Основними аксіомами субкультурології (які тотожні в ній і в загальній теорії та історії субкультур) і як спеціальної (допоміжної) дисципліни (завдяки філософському абстрагуванню, аналізу літератури і анкет, дослідженню соціокультурної реальності) є, зокрема, такі: а) субкультури часто створюють свої культурні зразки, ідеали, цінності, моделі поведінки, стереотипи діяльності, які інколи в окремих рисах суттєво відмінні від доміантної культури, але зі своєю творчістю, латентною агресією та «своєрідністю», «самістю», де є «своя» правда, ідеал, цінності, поведінка, принципи, сенси, картина світу, уявлення, атрибути тощо; б) чим більше відбувається відторгнення субкультури від основних цінностей, ідеалів та пріоритетів суспільства й панівної культури, тим більш вона відсторонена від них, внутрішньо консолідована й часто ескапізована; в) менш культурна людина більше схильна до деструктивних навіювань та потрапляння до кола негативних субкультур. Чим менше особа свідомо та освічена, тим більше здатна потрапити під вплив і залежність (за допомогою маніпуляцій) деструктивних (кримінальних тощо) субкультур. Є закономірність: чим нижчий рівень культури групи чи особи, тим вища небезпека (криміналізації, примітивізації) делінквентної субкультури для групи чи особи; г) субкультури неоднорідні за часом (включаючи виокремлені вузькі, останні 50–70 років, та широкі, у значній і віддаленій їх ретроспективі, у далекому історіософському контексті), простором і колом осіб, за іншими параметрами та характеристиками; г) культурно-ідентифікаційні процеси і субкультурна ідентичність та самоідентичність особи. За тією субкультурою, з якою ідентифікує себе індивід (бідних, багатих тощо), розрізняють і внутрішні субкультурні ідентичності [2; 3].

6. У процесі дослідження треба враховувати соціальну та національну специфіку субкультур і розподіл субкультур на гомо- (графіті, рок та ін.) і гетерогенні (молодіжні, кримінальні та ін.). Пріоритетним є культурфілософське розуміння, і особливого значення тут набувають аксіологічний та гносеологічний чинники [2].

7. Назва «субкультура», як і її похідні (субкультурне поле та ін.), засвідчує вторинність, другорядність, підлеглість тощо. Доречніше – «міні-культури», «альтеркультури», «групокультури» тощо в контексті маргіналістики. Тим більше, що є проблеми субкультурних аналізу та теорії цивілізацій (ширше – культури).

8. На базі набору, сукупності, різномасивного масиву субкультур (по суті безсистемного субкультурознавства) створюються умови для логічного, послідовного розвитку субкультурології і загальної теорії та історії субкультур.

Субкультурологія – це галузь та комплексна складова частина культурфілософії, предметом дослідження якої є субкультури. Важливі носії субкультур, субкультурні пам'ять, простір, активність

і практики. Субкультурологія як науковий напрям, комплексна галузь та навчальна дисципліна не має зводитися до системогенезу субкультур з осмисленням їх розвитку у варіаціях. Об'єктом вивчення субкультурології є процеси і явища, пов'язані з побутуванням субкультур. Крайні межі її діапазону спрямовують фахівців на дослідження альтернатив панівної культури, у т. ч. антикультуру та контркультуру як міру й ступінь розвитку відхилення культури, і як деструкцію та протипагу культурі. Заслуговують на увагу субкультурографія, субкультуропроедвтика, субкультурукратія, деонтологія субкультур й інші нові терміни (субкультурна особистість, маргіналофан, маргіналофіл, маргіналофоб, протомаргінал, субкультурософія, пансубкультура, протопансубкультура тощо [2; 3]).

9. Субкультурне багатоманіття в новітній Україні при гегемонії доміантних субкультур – це особливість та основа її субкультурного поля. Прикладна субкультурологія має бути спрямована на вивчення субкультурних практик і на розвиток праксеологічних вимірів тих субкультур, що формують конструктивний і перспективний культуротворчий розвиток. При цьому символи та атрибути, субкультурні капітал і «здоров'я» не лише філософська проблема [1; 2; 3; 4].

10. Стиль і спосіб життя зумовлені часто метою, принципами, завданнями, ідеалом, сенсом життя. Значення цінностей, ідеалів, сенсу, іміджу в субкультурі (ширше – у житті особи, групи, суспільства) виходить за межі субкультурології. Культурне розмаїття та плюралізм – сприятливі умови для розвитку феномену субкультур. Для носіїв субкультур їх власні сенси й ідеї часто мають надкультурне значення, надцінність, надважливість, метаідею тощо.

11. Субкультури – характерне поствоєнне явище, проте вихідна інтенція субкультур сягає ранішого періоду, і витоки субкультур є в давнині. Субкультура – це своєрідний і часто маргінальний сегмент культури, у якому є носії зі своїми груповими (іноді й персональними) особливостями – картини світу, цінності, ідеали, сенси, стилі життя, специфічна поведінка, знаки, атрибути тощо.

12. Дослідники мало писали про усвідомлений вибір реципієнтів, про основні принципи, мотиви, наміри, пріоритети, мету, завдання, установки, першооснови, початки субкультури, не згадували про витоки симпатій, схильностей, причин та умов, які підштовхнули до сприйняття особою основних принципів, ідей і засад субкультури. Велике значення мають сторонні впливи, навіювання, основна самоідентифікація, первинні (потім вторинні та інші похідні) ідентифікації (і самоідентифікації), визначення (і самовизначення), самоусвідомлення, змістовий бік свідомості, а також сенсовий, основний і змістовий складники самосвідомості тощо. Унаслідок психофізичних, гендерних й інших особливостей можливі винятки.

13. Важливим є визначення сенсу, значення, складу та суті кожної субкультури не лише через суб'єкт, об'єкт, суб'єктивний бік і об'єктивний, а й через надсуб'єктивні (генетичні, біологічні, інші позасоціокультурні, внутрішні передумови), надоб'єктивні (заздалегідь визначені умови й середовище, впливи «згори», фатальні казуси, воля Божа, «надфілософствування», обставини непереборної сили тощо) чинники, предсуб'єктивний (схильності, навіювання, надманіпуляції тощо) і предоб'єктивний (збіг обставин, рокові умови, тенденції соціокультурного розвитку тощо) бік. Це важливо в характеристиці субкультур.

14. Субкультури постають для деяких їх носіїв як своєрідні екзистенціальні алгоритми, моделі мистецтва життя, як зразкові варіанти буття, як еталони і шаблони для наслідування. Важливе питання розвитку маргінальних практик, у т. ч. не як під-, а як надкультур (приклад найдостойніших, найчемніших) [2].

15. Заслуговує на увагу думка (О. Круглов та ін.) про те, що представники багатьох молодіжних субкультур часто займаються не тільки (і не стільки) запозиченням, скільки конструюванням культурних міфів. Тому в них (і не лише в молоді) «свій» і «схід», і «захід», і «інші реалії». Важливим для концептуальних засад субкультурології є те, що етапи становлення та розвитку субкультур і прасубкультур у світі відбувалися в різних умовах, обставинах та ін.

Якщо В. Абросимов з'ясовує загальне, особливе та одиничне в структурі молодіжних субкультур, будуючи субфакторні моделі, звертаючись і до різних проявів культурної аномії, зокрема до

деформації свідомості й соціолекту, то ми вважаємо доцільним цю ідею перенести і на інші домінуючі субкультури (субкультурний мейнстрим) в Україні, а іноді й на окремі прояви мейнстріму.

16. У разі поширення субкультури бідності, вона може загрожувати розвитку країни. Для подолання в Україні субкультури бідності треба залучати досвід, популяризувати найкращі зразки культури та духовності, розвивати освіту, науку і культуру, сприяти вихованню «людини культури» (В. Біблер, Є. Більченко та ін.).

17. Якщо торкнутися багатозначного висвітлення проблем культурфілософського осмислення феномену субкультур видозмін тіла. На прикладі «вдосконаленої» тілесності (радикальні культуристи, жертви пластичної хірургії, любителі зміни статі, різні екстравагантні трансформатори тіл тощо) ми переконалися, що через питання ідеалу, своєрідних цінностей, принципів, іноді «кумиризації» свідомості, волі, вільного особистісного вибору, уподобання певних осіб, їх атрибутів і символів та іншої культурної специфічності постають окремі інфракультури. Важливі прості (традиційні, усталені), складні (звичайні) та надзвичайні (особливі) модифікації тіл (із перетворенням в «ehomo» тощо).

Проблеми ультратрансформаторів (зокрема зміна статі, глибокі омоложення, клітинні й інші селекції тощо) – це прояв периферійних форм постмодерного дискурсу. Вони не так змінюють тіло (унаслідок світогляду тощо), як намагаються корегувати свою природу, можливості, прагнучи ставати «міні-богами». У перспективі новим і новітнім модифікаціям людських тіл (вигляд «homo techno», «teho sapiens» тощо) та їх субкультурам може належати майбутнє. У постінформаційну добу полідисциплінарність (стосується далеко не лише естетики й філософської антропології) розширює можливості [5].

18. Аномія як багатоаспектне явище представляє інтерес для різних сфер наукового знання. Виникають спроби міждисциплінарного аналізу беззаконних явищ. Звідси (пісні, сленг) лінгвокультурологічна проблема в Україні дала підстави констатувати факт маніпулювання в субкультурах роллю і значеннями слів і їх сенсів, жонгливання поняттями, виразами, висловами тощо.

На підставі аналізу наукового й побутового дискурсів важлива лінгвофілософська проблема перекодування слів і їх сенсів, маніпулювання їх роллю і значеннями, жонгливання поняттями, виразами. Видається знаковим і те, що в окремих субкультурах («першої половини» життя, бідності та криміналу) домінують «люди-локатори» (Д. Рісмен), які орієнтуються на думки лідерів-поводирів, їхні пріоритети часто нестали, а погляди інфантильні.

Ми згодні з думкою В. Громова про те, що кримінальна субкультура – це своєрідний «листяний пиріг». Її можна інколи порівнювати з матрешкою й скринькою. Про багатозначність можна сказати і в контексті інших «великих», панівних субкультур (молодіжних, бідних, багатих тощо), які мають чимало носіїв, «неоднорідні» складники та підвиди свого виду (наприклад, аномійні, молодіжні субкультури), а умовно «малими» є ті субкультури, які вміщують «однорідні» (без внутрішніх розподілів, підвидів) гомогенні складники, зокрема великих вікових і аномійних конгломератів. Субкультура аномії є досить нонконформістською й порівняно розповсюдженою, а на початковій (докримінальній, але аморальній) стадії є шляхом до кримінальної субкультури.

19. Незважаючи на соціокультурну еволюцію, субкультури вікові, кримінальна, бідних та багатих є відносно природними, логічними, ніби закономірними (для останніх тисячоліть) та умовно звичайними. Їх прообрази у схожих формах існували в інших проявах. На відміну від них субкультура трансформації тіла в Україні представляє не традиції, консерватизм, класичність (навіть у трансформованому вигляді) і модернізм, а постмодерну парадигму.

20. Еволюція (особливо естетична) субкультур як загалом, так і в окремих групах (родах і іноді навіть видах), підтверджує версію про історичну тяглість багатьох субкультур і засвідчує відносність, мінливість та умовність деяких сталих понять (традиційність, класичність, модерновість тощо) до сучасного розвитку субкультур. Так, ламінальні конгломерати вікових субкультур значною мірою модернові (окремі традиційні чинники майже нівелювалися на модерновому фоні). Це

зумовлюється мінливістю та значними змінами в середовищах, насамперед субкультур молоді та підлітків і стрімкою трансформацією субкультури людей похилого віку. Субкультури бідних і багатих існують порівняно давно і у світі є майже класичними (у наших умовах радше неокласичними), адже їх відлуння можна шукати в тисячолітній історії. Неокласичність цих субкультур обумовлена, по-перше, історією, філософією, психологією в науковому (численні праці про це) і, по-друге, соціальному (буттєві процеси, своєрідні прогалини в існуванні у XX ст., намагання вибудувати історичну спадкоємність у провідній буржуазії, розробка відповідних моральних і корпоративних норм та відповідних писаних і неписаних «кодексів» для багатіїв тощо) дискурсах, по-третє, у філософській рефлексії (традиція часто передбачає позитив і конструктивність, але цього в аномії і її субкультури немає, проте вона справді «стара», при всіх розломах у кримінальній субкультурі в Україні у XX ст.).

Нові субкультури модифікації тіла постмодерні, але там є свої внутрішні відхилення. Так, проста модифікація тіла має традиційні та класичні константи, а складна – модернові, лише надскладна є фактично постмодерною. Непроста й різна і субкультура аномії. Аномія в Україні модернізується й видозмінюється, хоча у своїй основі є проявом беззаконня, безкультур'я й бездуховності, а в радикальній формі (кримінальні суб- і контркультури) постає як протиправна і карана. Субкультура аномії в Україні, для деяких традиційна, насправді швидше є квазітрадиційною (її усталена основа – протидія моралі, праву, закону, красі, культурі, духовності, позитивним соціальним нормам тощо).

Висновок. Дослідження основних проблем домінантних субкультур як особливого феномену з позицій теоретичного дискурсу філософії розглядає їх як своєрідні знакові складники культури сьогодення (у сенсі важливих основ за їх філософською та соціокультурною роллю й значенням) і пов'язує їх системогенез, узагальнення та з'єднання з розвитком важливих аспектів загальної теорії й історії субкультур. Субкультури можуть розглядатися як прото-, першо-, пост- і докультури, оригінальні її константи, а субкультурологія – як важлива частина культурфілософії.

Термін «субкультурологія» довго не набував широкого обігу через різноманітність і безсистемність досліджень субкультур та відсутність комплексних праць з осмислення субкультур. Замість окремого наукового напрямку (субкультурології) в Україні домінували вивчення розрізнених субкультур, по суті, формувалася недосконала модель субкультурознавства.

В українській філософії треба врахувати вплив соціально-політичних змін на шляху до ЄС. Постала актуальна проблема – позбавлятися комуністичних стереотипів, пов'язаних з обмеженням культурних прав, традицій та різних субкультурних особливостей; вони мають відійти в минуле. Задля консолідації, миру, стабільності, соборності, єдності та неподільності українського народу Україна потребує згуртування суспільства навколо найкращих надбань традиційної і сучасної культури, частина з яких є і в домінантних субкультурах.

Джерела та література

1. Орлова З. Н. Культура и антикультура в процессе социализации личности : дис. ... канд. философ. наук : 09.00.13 / Орлова З. Н. – Нижний Новгород, 2004. – 185 с.
2. Радзівський В. О. Базові резонансні субкультури сучасної України : монографія / В. О. Радзівський. – К. : Логос, 2014. – 664 с.
3. Радзівський В. О. Про теорію та історію субкультур: нариси до субкультурології : монографія / В. О. Радзівський. – К. : Логос, 2013. – 276 с.
4. Родионов С. В. Молодежные «электронные» субкультуры как социокультурный феномен : дис. ... канд. культурологии : 24.00.01 / Родионов С. В. – Саратов, 2000. – 161 с. : илл.
5. Филянова В. Н. Политическая субкультура учащейся молодежи России второй половины XIX в. : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Филянова В. Н. – М., 2005. – 187 с.

Радзівський Віталій. К основним проблемам доминирующих субкультур: философский аспект. В статье исследуются вопросы субкультур в культурфилософском аспекте. В частности, поднят вопрос изучения современных субкультур, а в их составе – проблем парадигмы философии культуры и общей теории и история субкультур в постмодерном дискурсе. Разнообразие и усложнение структуры общества способствует возникновению новых социокультурных процессов и явлений, трансформации старых форм, философскому переосмыслению и приобретению новых значений устоявшимися понятиями. Выделение субкультурологии

как отдельного направления и области исследования субкультур (на уровне гуманитаристики шире – общей теории и истории субкультур) базируется на доминирующих субкультурах (субкультурный мейнстрим и почти второй общекультурный мейнстрим), которые являются приоритетом в изучении культурного пространства. В статье основные культурфилософские проблемы связаны с осмыслением доминирующих субкультур (вопрос субкультурных анализа, эволюции, теории цивилизаций, маргинализации, эстетичности и др.).

Ключевые слова: философия, эстетика, философия культуры, доминирующая субкультура, культура, маргинальные практики, субкультура.

Radzievskiy Vitaliy. To the Main Problems of the Dominant Subcultures: Philosophical Aspect. The article examines the issues of subcultures in the cultural and philosophical aspect. In particular, the author touches on the issues of the modern study of subcultures, and in their composition – problems of the paradigm of philosophy of culture and the general theory and history of subcultures in the postmodern discourse. The diversity and complexity of the structure of society contributes to the emergence of new socio-cultural processes and phenomena, the transformation of old forms, the philosophical rethinking and the acquisition of new values established concepts. The allocation subcultural as a separate line and the field of research of subcultures (at the level of the wider Humanities – general theory and history of subcultures) based on the dominant subcultures (subcultural mainstream and almost a second general cultural mainstream), which are a priority in the study of cultural space. In the article it is fair to say kulturpolitik main problems related to the comprehension of the dominant subcultures (subcultural question of analysis of evolution, theory of civilizations, marginalization, aesthetics, etc.).

Key words: philosophy, aesthetics, philosophy of culture, the dominant subculture, culture, marginal practices, subculture.

Стаття надійшла до редколегії
13.01.2016 р.